

KATARZYNA ZIELIŃSKA-KRÓL

AKTYWNA POLITYKA SPOŁECZNA I SYSTEM WSPARCIA
ZAWODOWEGO W SEKTORZE SPOŁECZNYM WOBEC OSÓB
Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

ACTIVE SOCIAL POLICY AND SYSTEM OF PROFESSIONAL SUPPORT
IN SOCIAL SECTOR TOWARDS PEOPLE WITH DISABILITIES

A b s t r a c t. The rights of persons with disabilities to participate in social life include the right to employment and participation in labor market. In Poland, the law does not fully implemented and restrictions on professional activation are stuck on both the system and on the side of people with disabilities and employers. Currently in the area of activities for disabled persons waived from the medical model which treats people with disabilities as an object interactions institution for the social approach, recognizing their rights and duties on an equal basis with others. The proposed new – active – social policy model, based on civil rights contrasts with the previous one, in which the indexed needs (social) disabled people and pointed the way to satisfy them. The postulate of professional activation of persons with disabilities refers to activities aimed at strengthening labor market and employment opportunities of individuals. Active social policy (APS) is focused on the activities of public incentives for individuals to enter and remain in the labor market through the development of instruments to increase the capacity of employment and reducing demotivating function termination benefits (support conditional).

The aim of the article is to present the most important assumptions of the APS in respect of the activities related to the employment of people with disabilities and also analyze support that group in the area of social economy.

Key words: active social policy; professional support; disabled persons; employment of people with disabilities.

Dr KATARZYNA ZIELIŃSKA-KRÓL – Katedra Integracji Społecznej Osób z Niepełnosprawnością, Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: kzielinska@kul.pl

We współczesnych społeczeństwach praca zarobkowa jest ważnym wyznacznikiem pozycji społecznej i uczestnictwa w strukturach społecznych. Osoby pozostające na marginesie rynku pracy są dyskryminowane w sferze ekonomicznej, politycznej i społecznej. Najbardziej dotkliwym skutkiem wykluczenia osób niepełnosprawnych z rynku pracy jest ich ubóstwo. Praca – oprócz zakorzenienia społecznego – przynosi dochód, który potrzebny jest nie tylko na zaspokojenie potrzeb ogólnoludzkich, ale i tych powstałych na tle deficytu sprawności. Warto zauważyć, że Polska należy do krajów Unii Europejskiej o najniższym udziale w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych¹.

Otwarcie rynku pracy dla osób niepełnosprawnych można zinterpretować jako zwiększanie wolności jednostek (umożliwienie im realizacji wybranego planu życiowego) oraz dynamizowanie społecznego rozwoju². Dla tej grupy osób praca jest wartością niezwykle cenioną, dającą nie tylko (pełną lub częściową) samodzielność ekonomiczną, ale i poczucie społecznej użyteczności, co potwierdzają dostępne wyniki badań³. Obecnie następuje zmiana polityki, w tym także polityki zatrudnienia, wobec osób niepełnosprawnych. Odstępuje się od modelu medycznego, traktującego osoby niepełnosprawne jako przedmiot oddziaływań instytucji na rzecz podejścia społecznego, uznającego ich prawa i obowiązki na równych z innymi zasadach, również w odniesieniu do podejmowanej pracy. Adam Kurzynowski definiuje politykę społeczną wobec osób niepełnosprawnych jako „[...] ogół działań podmiotów

¹ *Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Europie w 2002 r.*, Biuletyn „Statistics in Focus”, Eurostat 26/2003. Warto odnieść się do badań, jakie zostały zrealizowane na obszarze Unii Europejskiej przez EU-Survey on Income and Living Conditions. Wyniki badań dostępne: <http://www.cso.ie/en/silc/abouttheeu-silc/> (03.04.2016).

² M. ARCZEWSKA, E. GIERMANOWSKA, M. RACŁAW, *Pracodawcy i nowy model polityki społecznej wobec aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych*, w: *Zatrudniając niepełnosprawnych. Dobre praktyki pracodawców w Polsce i innych krajach Europy*, red. E. Giermanowska, Wydawnictwo Akademii Górniczo-Hutniczej im. S. Staszica w Krakowie, Kraków 2014, s. 96.

³ O roli pracy w życiu osoby niepełnosprawnej m.in.: B. SZCZUPAŁ, *Sytuacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, w: *Pedagogika specjalna – kontynuacja tradycji dla przyszłości*, red. J. Zabłocki, D. Grajewska, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2004, s. 76-81; K. MAJ, *O potrzebie badań nad aktywnością zawodową osób z ograniczoną sprawnością*, w: *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy*, red. A. Brzezińska, Z. Woźniak, K. Maj, Wydawnictwo Academica SWPS, Warszawa 2007, s. 14; R. OSSOWSKI, *Jakość życia – efektywne pełnienie ról rodzinnych i zawodowych*, w: *Człowiek niepełnosprawny. Rodzina i praca*, red. M. Kościelska, B. Aouil, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2004, s. 21-35; T. MAJEWSKI, *Psychologiczne znaczenie pracy zawodowej dla osoby niepełnosprawnej*, w: *Spoleczne korzyści zatrudniania osób niepełnosprawnych*, red. A. Barczyński, Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, Warszawa 2008, s. 40-48.

publicznych i organizacji pozarządowych, mających na celu tworzenie ogólnych warunków pracy, bytu i funkcjonowania osób niepełnosprawnych we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego i społecznego, umożliwiających pełną integrację ze społeczeństwem”⁴. Proponowany nowy model polityki społecznej, opartej na prawach obywatelskich, kontrastuje z poprzednim, w którym indeksowano potrzeby (społeczne) osób niepełnosprawnych i wskazywano drogi ich zaspokojenia. Potrzeby orientują działania na konsumpcję, prawa przypominają o wartościach ogólnoludzkich, tj. o godności, sprawiedliwości, wolności, które powinny być dostępne dla wszystkich. Prawo osób niepełnosprawnych do uczestnictwa w życiu społecznym to m.in. prawo do zatrudnienia i partycypacji w stosunkach pracy. W Polsce nadal jest to prawo nie w pełni realizowane a ograniczenia w aktywizacji zawodowej tkwią zarówno w systemie, jak i po stronie osób niepełnosprawnych oraz pracodawców.

1. AKTYWNA POLITYKA SPOŁECZNA (APS) W SYSTEMIE WSPARCIA ZAWODOWEGO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Polski model polityki społecznej (funkcjonujący obecnie) określany jest w literaturze mianem systemu „konserwatywno-korporacyjnego”, w którym prawo do pomocy publicznej i wartości tej pomocy jest ściśle związane z pozycją jednostki na rynku pracy. Jednak, jak twierdzi Paweł Rozmus, można stwierdzić, że większość wydatków w ramach systemu pomocy społecznej adresowanej do osób niepełnosprawnych pochłaniają świadczenia socjalne oraz dofinansowanie wsparcia o charakterze medycznym⁵. Biorąc zatem pod uwagę wydatki na rzecz rehabilitacji medycznej, zawodowej i społecznej, w ramach państwowych środków przeznaczanych na te cele⁶, warto przyjrzeć się roli aktywizującej funkcjonującego modelu w środowisku osób nadal pozostających na marginesie życia społecznego. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny zwraca uwagę na prowadzenie komplementarnego modelu

⁴ A. KURZYNOWSKI, *Osoby niepełnosprawne w polityce społecznej*, w: *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych*, red. J. Machulski, J. Auleytner, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 1996, s. 21.

⁵ P. ROZMUS, *Co hamuje, a co przyspiesza aktywizującą i integrującą politykę społeczną? Źródła sukcesów i niepowodzeń instytucji wsparcia osób niepełnosprawnych w Polsce*, w: *Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, red. B. Gąciarz, S. Rudnicki, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014, s. 128.

⁶ Por. K. PIĘTKA-KOSIŃSKA, *Koszty niepełnosprawności*, „Polityka Społeczna”, tom „Zdrowie, sprawność i aktywność starzejącej się populacji” 2012, s. 57-61.

ułatwiającego wejście oraz utrzymanie się na rynku pracy osób niepełnosprawnych. W sposób znaczący podkreślona jest konieczność skoncentrowania się na podejściu obejmującym wszystkie etapy życia związane z zatrudnieniem (*lifestreaming*), kształceniem, rekrutacją oraz utrzymaniem miejsca pracy oraz otwartością i możliwością doksztalcenia. Modelem, jaki może wydawać się odpowiedzią na istniejące potrzeby, może być model aktywnej polityki społecznej (APS).

Na lata osiemdziesiąte XX wieku przypada powstanie idei *workfare state*, która w pewnym stopniu kojarzona jest z substytutem dotychczas promowanej idei „państwa opiekuńczego”. Wspólnie z koncepcją *workfare state* powstała koncepcja aktywnej polityki społecznej, a programy realizowane w jej ramach określane są jako „aktywne” lub „aktywizujące”. Określenie anglojęzyczne jest neologizmem powstałym z połączenia słów *work* (praca) i *welfare* (w USA jest to synonim świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej)⁷. W polskich tłumaczeniach trudno oddać to powiązanie polityki zatrudnienia i pomocy socjalnej, np. „państwo wspierające pracę”⁸ sugeruje, że mamy do czynienia z państwem, które bierze na siebie odpowiedzialność za poziom zatrudnienia, a to może oznaczać bardzo różne rodzaje polityki niekoniecznie związane z polityką społeczną czy pomocą socjalną. Aktywna polityka społeczna opiera się na 5 filarach⁹:

1. preferencji dla zasady partycypacji społecznej kosztem zasady maksymalizowania bezpieczeństwa socjalnego;
2. promocji zatrudnienia wspieranego w różnych formach;
3. koncentracji wspierania na osobach bezrobotnych zdolnych do pracy (lub mogących tę zdolność odzyskać);
4. zmienianiu nie tyle skali redystrybucji w ramach programów polityki społecznej, ile charakteru rozdzielanego dobra (redystrybucja pracy w miejsce świadczeń);
5. tendencji do legitymizowania programów socjalnych w sposób wychodzący poza tradycyjne podziały ideologiczne.

⁷ R. SZARFENBERG, *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2009, s. 27.

⁸ Por. S. GOLINOWSKA, *Od państwa opiekuńczego (welfare state) do państwa wspierającego pracę (workfare state)*, w: *Praca i polityka społeczna wobec wyzwań integracji*, red. B. Balcerzak-Paradowska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2003.

⁹ M. RYMSZA, *Druga fala ekonomii społecznej w Polsce a koncepcja aktywnej polityki społecznej*, w: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymsza, FISP, Warszawa 2007, s. 179.

Postulat aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych odpowiada powyższemu „modelowi” polityki społecznej, zorientowanej na rynek pracy i wzmacnianie możliwości zatrudnieniowych poszczególnych osób i grup społecznych (w tym tzw. grup słabszych). Aktywna polityka społeczna nastawiona jest na działania publiczne motywujące jednostki do wejścia i utrzymania się na rynku pracy przez rozwój instrumentów zwiększających zdolność zatrudnieniową osób i obniżanie demotywacyjnej funkcji świadczeń osłonowych (stosowanie tzw. wsparcia warunkowego). Przykładem takich demotywujących działań może być przydzielanie rent dla osób niezdolnych do pracy, najczęściej na podstawie orzeczenia o niepełnosprawności. Jest to szczególnie demotywujące dla osób, które – w oparciu o polski system orzecznictwa – utrzymały częściową zdolność do wykonywania pracy. W stosunku do grup, charakteryzujących się mniejszą zdolnością zatrudnieniową (w tym grupy osób niepełnosprawnych), stosuje się działania wspierające, tworząc chroniony rynek pracy lub stosując je na rynku otwartym¹⁰. Jednocześnie w nowym modelu polityki społecznej dąży się do włączenia w działania podmiotów ze wszystkich sektorów, tj. z sektora publicznego, komercyjnego, pozarządowego i tzw. nieformalnego (niesformalizowane działania społeczeństwa obywatelskiego, w tym rodzin), tworząc tzw. wielosektorową gospodarkę dobrobytu¹¹. Postrzega się przy tym rezultaty działań z zakresu polityki społecznej przez pryzmat inwestycji społecznych, wnoszących wkład w rozwój i modernizację gospodarki. Rynek w coraz większym zakresie współuczestniczy w polityce społecznej jako wykonawca zadań społecznych (np. na drodze coraz powszechniejszego kontraktowania usług ze środków publicznych). W odniesieniu do powyższego aktywną politykę społeczną rozumieć można jako system pozytywnych i negatywnych bodźców adresowanych do tych grup społecznych, które w perspektywie mają zniechęcić do pobierania świadczeń socjalnych i życia w oparciu o te świadczenia, a jednocześnie uruchomić i rozwijać potencjał jednostki, który zachęci do aktywności zawodowej,

¹⁰ Por. T. BIERNAT, A. KARWACKI, *Aktywna polityka społeczna jako wyzwanie dla służb społecznych*, w: *Aktywna polityka społeczna i profesjonalna praca socjalna w województwie kujawsko-pomorskim. Raport z badań*, red. T. Biernat, A. Karwacki, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2011.

¹¹ Wielosektorowość oznacza udział czterech sektorów (publicznego, komercyjnego, pozarządowego i nieformalnego) w tworzeniu tzw. dobrobytu społecznego. W ujęciu normatywnym wskazuje się na konieczność pomniejszania roli sektora publicznego. Więcej: M. POWELL (red.), *Zrozumieć wielosektorową gospodarkę dobrobytu*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Warszawa 2010.

umożliwi jej wejście na rynek pracy, utrzymanie się na nim oraz odzyskanie samodzielności ekonomicznej¹².

Klasyyczna polityka społeczna miała chronić pracowników i zapewnić im środki utrzymania w razie niezdolności do pracy i zarobkowania. Nowoczesna (aktywna) polityka społeczna ma ukształtować sytuację, w której wszyscy będą zatrudnieni lub będą aktywni, a przy tym nikogo nie uznaje się za całkowicie niezdolnego do pracy i aktywności. Ponadto praca i aktywność przyniosą też wszystkim wystarczające do przeżycia dochody (ewentualnie uzupełniane przez świadczenia i dodatki aktywizacyjne). Oczywiście, kwestia założeń nie jest jeszcze gwarancją realizacji tych celów. Warto podkreślić, iż powyższe założenia wydają się być daleko nierealistyczne, szczególnie w odniesieniu do gwarancji godnych dochodów.

W APS zwraca się uwagę na rolę organizacji pozarządowych non profit działających w sferze socjalnej, a szczególnie tych, które zajmują się działalnością gospodarczą (ekonomia społeczna), tj. wytwarzają coś lub udzielają usług, które można sprzedać na rynku.

Aktywna polityka społeczna pojawia się na polskim forum publicznym z coraz większą częstotliwością wraz z postępującą integracją z wymiarem społecznym UE. W największym wymiarze problematyka aktywnej polityki społecznej występuje w różnych dokumentach i działaniach przygotowywanych w związku z uczestnictwem Polski w programach społecznych UE finansowanych głównie (choć nie tylko) z Europejskiego Funduszu Społecznego, np. Sektorowy Program Rozwoju Zasobów Ludzkich w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006, Program Operacyjny Kapitał Ludzki w ramach Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013, Krajowy Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia w ramach Europejskiej Strategii Zatrudnienia (jednym z jej celów jest przeciwdziałanie marginalizacji na rynku pracy), Krajowy Plan Działań na Rzecz Integracji Społecznej w ramach Procesu Integracji Społecznej (od 2006 włączono do niego również sprawy zabezpieczenia społecznego) czy program przygotowany przez Polskę w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL. Filozofia inicjatyw społecznych UE zaczęła przenikać do polskich środowisk zajmujących się tworzeniem polityki społecznej i w ten sposób wpływała na kształt ustaw z zakresu polityki zatrudnienia i pomocy społecznej przyjmowanych w 2003 r. i w latach następnych. Tradycyjnie kwestie zatrudnienia i aktywizacji osób niepełnosprawnych traktuje się odrębnie i łączy z rehabilitacją, która oznacza „zespół działań, w szczegól-

¹² Por. R. SZARFENBERG, *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2009, s. 404.

ności organizacyjnych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia oraz integracji społecznej i zawodowej”¹³. W odniesieniu do osób niepełnosprawnych kwestie zatrudnienia reguluje Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, która w sposób kompleksowy odnosi się do sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy, zawiera szereg regulacji mających na celu skuteczną i trwałą aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych. Ustawa przewiduje wiele instrumentów, które mają zwiększyć szanse osób niepełnosprawnych na zdobycie zatrudnienia i aktywizację zarówno na otwartym jak i chronionym rynku pracy (Zakłady Aktywności Zawodowej, Zakłady Pracy Chronionej). Dotychczas wiele kontrowersji budzi istota i rozwiązania systemu rentowego, na podstawie której osoby niepełnosprawne (po uzyskaniu odpowiedniego orzeczenia o niezdolności – całkowitej lub częściowej – do pracy) pobierają świadczenia finansowe w postaci renty. Jedną z ostatnich prób weryfikacji tychże zapisów był tzw. Plan Hausnera, gdzie zaproponowano weryfikację niezdolności do pracy szczególnie wobec tych osób, które mają przyznane orzeczenie całkowitej niezdolności oraz mają poniżej 55 lat, przy jednoczesnym przyjęciu zasady ogólnej o orzekaniu o niezdolności na maksimum 3-5 lat¹⁴, co w praktyce oznaczać by mogło zniesienie formuły rent stałych.

W Polsce aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych odbywa się czterotorowo: w obszarze polityki zatrudnienia (przez działania urzędów pracy), w obszarze rehabilitacji zawodowej (system związany z PFRON: Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej i Zakłady Pracy Chronionej), reintegracji społecznej (zatrudnienie socjalne, ekonomia społeczna) oraz w pomocy społecznej (aktywizacja w ramach działań jednostek pomocy społecznej, tj. Ośrodki Pomocy Społecznej i Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie)¹⁵. W wielu publikacjach podkreśla się, że osoby niepełnosprawne są

¹³ Projekt ustawy o wspieraniu zatrudnienia oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych z dnia 5.10.2004, Druk sejmowy nr 3339. Dokument dostępny na stronach Sejmu – www.sejm.gov.pl.

¹⁴ *Program uporządkowania i ograniczenia wydatków publicznych*, październik 2003, Rada Ministrów, s. 40.

¹⁵ M. ARCZEWSKA, E. GIERMANOWSKA, M. RACŁAW, *Pracodawcy i nowy model polityki społecznej wobec aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych*, w: *Zatrudniając niepełnosprawnych Dobre praktyki pracodawców w Polsce i innych krajach Europy*, red. E. Giermanowska, Wydawnictwo Akademii Górniczo-Hutniczej im. S. Staszica w Krakowie, Kraków 2014, s. 102.

uprzywilejowane w stosunku do innych grup słabszych na rynku pracy. Polityka społeczna oferuje im szeroką paletę działań aktywizujących, realizowanych przez różne podmioty. Mimo to wskaźnik zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych wydaje się być niezadawalający¹⁶. Można wnioskować, że dzieje się tak z powodu m.in. braku kompleksowości działań wspierających osoby niepełnosprawne. Umieszczenie zadań w różnych segmentach polityki społecznej prowadzi do ich dublowania lub powstawania luk w dostarczaniu świadczeń i usług. Nerozwiniętym problemem systemu rehabilitacji, reintegracji i aktywizacji zawodowej jest przygotowanie osób niepełnosprawnych do podjęcia zatrudnienia na otwartym rynku pracy. Opracowany w Polsce model rehabilitacji zawodowej i pracy osób niepełnosprawnych zakładał przechodzenie osoby z dysfunkcjami przez cztery kolejne ogniwa – od rehabilitacji do zatrudnienia. Kolejne ogniwa tworzyły: warsztaty terapii zajęciowej (WTZ), zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), zakłady pracy chronionej (ZPCh), które miały stanowić formy przejściowe do podjęcia zatrudnienia na otwartym rynku pracy¹⁷. W praktyce ogniwa te funkcjonowały i dalej działają odrębnie nie tworząc spójnego systemu wsparcia osób niepełnosprawnych. Niska efektywność tak skonstruowanego systemu we wprowadzaniu osób niepełnosprawnych na otwarty rynek pracy podważa sens jego dalszego funkcjonowania w tej formie. Ze szczególnie ostrą krytyką spotkała się działalność zakładów pracy chronionej, które korzystając z wysokich funduszy wsparcia, preferowały w zatrudnieniu osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności i nie stanowiły pomostu do wprowadzania tychże osób na otwarty rynek pracy. Innym problemem utrudniającym osobom niepełnosprawnym wejście na rynek pracy jest niska jakość oferowanego wsparcia ze strony publicznych służb zatrudnienia. Osoby niepełnosprawne należą do grup ryzyka na rynku pracy i zgodnie z Ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy powinny być objęte powszechnymi jak i dodatkowymi usługami oraz wsparciem służb publicznych. Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych w urzędach pracy napotyka na szereg problemów. Wynikają one z: braku wiedzy i kompetencji pracowników publicznych służb zatrudnienia o specyfice danego rodzaju niepełnosprawności i potrzebnym wsparciu; uprzedzeń i stereotypów pracowników urzędów w traktowaniu osób niepełnosprawnych poszukujących pracy i kierowaniu ich głównie na chroniony rynek pra-

¹⁶ Por. Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kwartał 2015, GUS, file:///D:/Pobrane/aktywnosc_ekonomiczna_ludnosci_polski_ikw_2015.pdf

¹⁷ *Program uporządkowania i ograniczenia wydatków publicznych*, październik 2003, Rada Ministrów, s. 40.

cy; barier architektonicznych i niskiej elastyczności organizacji pracy urzędów; ogólnie niskiej jakości pracy publicznych służb zatrudnienia, przy stale utrzymującym się wysokim poziomie bezrobocia. W rezultacie osoby niepełnosprawne nie mogą otrzymać profesjonalnej usługi w publicznych urzędach i oferty pracy dostosowanej do ich możliwości i aspiracji. Kierowane są na wielorakie szkolenia (nieodpowiadające potrzebom rynku pracy) lub do wykonywania prac zdecydowanie poniżej posiadanych kwalifikacji. Jest to szczególnie dotkliwie dla niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych kierowanych m.in. do prostych prac fizycznych w zakładach pracy chronionej. Profesjonalne usługi pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego oferują organizacje pozarządowe. Ich usługi dostępne są jednak tylko w dużych ośrodkach miejskich. Ponadto, działalność sektora obywatelskiego ogranicza brak rozwiązań prawnych umożliwiających organizacjom pozarządowym, a także komercyjnym przejęcie usług dla bezrobotnych oferowanych przez publiczne służby zatrudnienia (zmiany legislacyjne w toku). Na aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych w Polsce przeznaczane są znaczne środki z funduszu pracy, funduszy europejskich, funduszu PFRON. Dotychczasowe rozwiązania sprawiają, że publiczny sektor nie ma wystarczających kompetencji do obsługi osób niepełnosprawnych, z kolei pozarządowy lub komercyjny – nie mają wystarczających uprawnień.

Marek Rymśa oraz Arkadiusz Karwacki podkreślają, że aktywna polityka społeczna z perspektywy etycznej nie powinna być rozumiana przez pryzmat zasady „cel uświęca środki”. Oznacza to, że aktywizacja osób, które z różnorodnych powodów są poza rynkiem pracy, powinna być elementem ich usamodzielnienia, odzyskiwania poczucia sprawstwa i możliwości pełnego, zatem podmiotowego uczestnictwa w życiu społecznym i na rynku pracy, a nie tylko dyscyplinującą mobilizacją do aktywności, głównie na rynku pracy, która w gruncie rzeczy uprzedmiotawia. Autorzy proponują przyjęcie czterech wymiarów APS, które pozwolą na wprowadzenie kompromisu oraz wykorzystania tej idei jako złotego środka: (1) pomiędzy aktywną inkluzją a mobilizacją do pracy, (2) pomiędzy reintegracją społeczną i zawodową, (3) pomiędzy indywidualizacją wsparcia a orientacją więziotwórczą, (4) pomiędzy decentralizacją a rolą centralnych instytucji. Według Rymśy i Karwackiego APS można traktować jako złoty środek wówczas, gdy z każdym z tych wymiarów jej rozwiązania nie będą sytuować się pośrodku, ale zawsze po stronie wartości właściwej¹⁸. APS bardzo mocno podkreśla przewagę aktywnej inkluzji

¹⁸ M. RYMSZA, A. KARWACKI, *Aktywna polityka społeczna jako innowacyjne poszukiwanie*

nad administracją mobilizującą do pracy, z jej dominującym podejściem *empowerment'u*. Jednocześnie pozytywnych skutków innowacyjności w polityce społecznej doszukuje się w koprodukcji społecznościowej, której wymiernym działaniem jest ekonomia społeczna. Szczególnie podkreśla się działanie oparte na maksymalnym wykorzystaniu dostępnych zasobów i potencjału współpracy¹⁹. Oparcie na tych zasadach zdaje się stanowić właściwą ochronę przed ideologią aktywizmu, która prowadzi do marginalizacji opieki nad tymi, którzy są mniej sprawni lub słabsi, a samodzielności życiowej odzyskać nie mogą.

2. MIEJSCE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W STRUKTURACH ZATRUDNIENIA SOCJALNEGO I EKONOMII SPOŁECZNEJ

Aktywna polityka społeczna, jak podkreślano powyżej, bardzo mocno sprzężona jest z ideą działania trzeciego sektora. Zatem warto zwrócić szczególną uwagę na możliwości i perspektywy, jakie stwarza dla zatrudniania osób niepełnosprawnych sektor organizacji społecznych w ramach działań pozostających w sferze ekonomii społecznej. Sektor społeczny i organizacje społeczne definiuje się jako przestrzeń między państwem a rynkiem, czyli wspomniany powyżej trzeci sektor, nazywany także sektorem pozarządowym, sektorem obywatelskim czy też sektorem niekomercyjnym. Działalność sektora społecznego utożsamiana jest często z pojęciem społeczeństwa obywatelskiego. Natomiast podmioty tego sektora określane są mianem organizacji pozarządowych, charytatywnych, dobroczynnych, non profit, organizacji społecznych, wolontarystycznych, organizacji pożytku publicznego, organizacji niezależnych lub dobrowolnych²⁰. W zależności od dominującej cechy, charakterystycznej dla danej organizacji, przyjmowany jest termin jej najbliższy. Według Marka Grewińskiego i Stanisława Kamińskiego, sektor obywatelski składa się z trzech segmentów:

- Organizacji pozarządowych

„złotego środka” – na kanwie polskich doświadczeń w obszarze aktywizacji, w: *Innowacyjna polityka społeczna*, red. M. Grewiński, A. Karwacki, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Korczaka w Warszawie, Warszawa 2015, s. 100.

¹⁹ B. SKRZYPCZAK, *Społecznościowe współtworzenie jako metoda kreowania i dyfuzji innowacji społecznych*, w: w: *Innowacyjna polityka społeczna*, s. 153.

²⁰ B. KOŁACZEK, *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2010, s. 123; O. KOWALCZYK, S. KAMIŃSKI, *Wymiary polityki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 2009, s. 33.

- Podmiotów gospodarki społecznej (ekonomii społecznej)
- Rodziny i grup nieformalnych.

Szeroko definiowana ekonomia społeczna²¹ w polskiej przestrzeni społeczno-ekonomicznej obejmuje wielorakie podmioty działające na rzecz osób niepełnosprawnych: firma społeczna, spółdzielnia społeczna, centra integracji społecznej, zakłady aktywizacji zawodowej, kluby integracji społecznej, organizacje pozarządowe zrzeszające osoby niepełnosprawne oraz organizacje pozarządowe działające na rzecz osób niepełnosprawnych.

W literaturze przedmiotu wiele miejsca poświęca się współcześnie idei wykorzystania kapitału społecznego w obszarze aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem. Kapitał społeczny jest określany mianem nowej kategorii w polityce społecznej. Jego najprostsza definicja to: „regularne i powtarzalne podtrzymywanie przez ludzi kontaktów z innymi w celu realizowania wspólnych zamierzeń, co prowadzić powinno do pozytywnych skutków zarówno dla samych jednostek, wzmocnienia więzi społecznych pomiędzy nimi, jak i dla działalności instytucji”²². W kontekście wykorzystania kapitału społecznego wprowadzona została formuła obywatelskiej polityki społecznej oraz ekonomii społecznej, choć należy podkreślić, że zarówno rynek jak i społeczeństwo są ze sobą sprzężone. Obywatelska polityka społeczna odnosi się do idei społeczeństwa obywatelskiego i oznacza „aktywną działalność organizacji pozarządowych, podmiotów gospodarki społecznej oraz innych inicjatyw oddolnych, służących zaspokajaniu potrzeb obywateli oraz łagodzeniu i/lub eliminowaniu kwestii społecznych, przy wykorzystaniu potencjału kapitału społecznego, w duchu współodpowiedzialności za spójność społeczną i bezpieczeństwo”²³. Wielu teoretyków oraz praktyków z zakresu polityki społecznej podkreśla, że nie można oddzielać społeczeństwa obywatelskiego od sfery gospodarczej ze względu na fakt, że podmioty ekonomiczne działają, korzystając z wewnętrznych źródeł kapitału społecznego. Zatem, konsekwencją funkcjonowania obywatelskiej koncepcji polityki społecznej są wszelkie formy aktywności w ramach ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna to system działania, który polega na osiąganiu celów społecznych metodami gospodar-

²¹ Omówienie istoty *ekonomii społecznej* znaleźć można w: *Ekonomia społeczna*, red. K. Głębicka, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2010; M. BOHDZIEWICZ-LULEWICZ, J. SUTUŁA, *Ekonomia społeczna jako element rozwoju regionu oraz społeczności lokalnych*, „Ekonomia Społeczna. Wydanie specjalne” 2(2012), 5.

²² M. GREWIŃSKI, S. KAMIŃSKI, *Obywatelska polityka społeczna*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007, s. 28.

²³ Tamże, s. 12.

czymi. Ekonomię społeczną tworzą podmioty, które cele społeczne stawiają wyżej niż gospodarcze. Pojęcie ekonomii społecznej jest bardzo szerokie i dotyka wielu sfer życia społecznego. Jednak, chcąc znaleźć wspólny mianownik, można powiedzieć, że kluczową zasadą w tej idei jest prymat działania na rzecz ludzi (członków, podopiecznych) nad maksymalizacją zysku. Oznacza to, że dla jednostek ekonomii społecznej istotne znaczenie – obok celu gospodarczego – ma misja społeczna. Ekonomia społeczna, oparta na wartościach solidarności, partycypacji i samorządności, odgrywa kluczową rolę w społecznym rozwoju lokalnym. Pozwala wykorzystywać zasoby ludzkie w sposób komplementarny do sektora prywatnego i publicznego, zapobiega wykluczeniu społecznemu i łagodzi napięcia społeczne. Mówiąc szerzej: ekonomia społeczna wspomaga proces budowania społeczeństwa obywatelskiego. Mechanizmy ekonomii społecznej to szansa na samodzielność i aktywne życie dla osób niepełnosprawnych. Zatrudnienie wspomagane nie ogranicza się do tzw. wydajnych osób niepełnosprawnych, w przypadku których można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że kiedyś, po uzyskaniu odpowiedniego finansowania i kwalifikacji, staną się zwykłymi pracownikami na otwartym rynku pracy²⁴. Zatrudnienie wspomagane – podejście metodyczne wywodzące się z USA – stawia jednostkę wraz z jej umiejętnościami i mocnymi stronami w centrum, nie tracąc przy tym z oczu jej niepełnosprawności. Istotna różnica pomiędzy koncepcją zatrudnienia wspomaganego a innymi inicjatywami finansowania i kwalifikowania polega na tym, że proces zatrudnienia wspomaganego od początku przebiega w zakładzie, tj. osoba niepełnosprawna uczy się tam, gdzie później może być zatrudniona, uczy się tego, co będzie w tym zakładzie robiła i poznaje ludzi, z którymi później będzie współpracować. Wnosi ona swoje umiejętności w rzeczywiste procesy pracy, wypróbowuje je w rzeczywistych miejscach pracy, systematycznie je rozwija we współpracy z rzeczywistymi kolegami²⁵. Ścisłą współpracę organów administracji samorządowej odpowiednich szczebli ze strukturami organizacji pozarządowych, w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób z niepełnosprawnością, determinują działania ujęte choćby w ustawie o zatrudnieniu socjalnym. Zawarte w niej rozwiązania wprowadzają do polskiego systemu prawa wielorakie instytucje działające w zakresie ekonomii

²⁴ *Zatrudnienie wspomagane*. Materiały konferencyjne, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011.

²⁵ A. THIELICKE, *Zatrudnienie wspomagane początkiem inkluzywnego życia osób niepełnosprawnych*, „Zawodowa Integracja oraz Udział w Rynku Pracy Osób Niepełnosprawnych” 2009, nr 2, s. 19.

społecznej²⁶. W ostatniej dekadzie wyraźnie zarysowała się tendencja do poszukiwania alternatywnych możliwości zatrudniania osób, w tym także niepełnosprawnych, w ramach ekonomii społecznej. W debacie nad polskim modelem ekonomii społecznej podkreśla się także aspekt odpowiedzialności za wspólnotę, organizację i jej członków czy podopiecznych. Oznacza to podejmowanie wysiłków na rzecz zwiększenia suwerenności decyzji osób, organizacji i wspólnot o celu i formie działalności²⁷. Podmioty, działające w sferze ekonomii społecznej, postrzegane są przede wszystkim jako miejsca pracy dla osób z grup wykluczonych społecznie, dając im szansę na upodmiotowienie i usamodzielnienie. Ramy prawne dla działania w sferze ekonomii społecznej tworzy Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym²⁸, której przepisy pozwalają na aktywizowanie osób znajdujących się w szczególnie trudnym położeniu w ramach takich form organizacyjnych, jak centra integracji społecznej (CIS) oraz kluby integracji społecznej (KIS). Ustawa o zatrudnieniu socjalnym otworzyła nowe możliwości wsparcia i stała się pomostem między systemem pomocy społecznej a rynkiem pracy. Zgodnie z jej założeniami, zarówno KIS-y jak i CIS-y powinny oferować kompleksowe usługi dla osób do nich skierowanych. Powinny być jednym z filarów infrastruktury wsparcia i pomocy w środowisku lokalnym przy wykorzystaniu trójsektorowej współpracy, a więc samorządu, biznesu i organizacji. Doświadczenia ostatnich lat wskazują, że prowadzone przez organizacje pozarządowe czy też tworzone w ramach partnerstwa publiczno-społecznego CIS-y i KIS-y nie zawsze osiągają wysokie wskaźniki aktywizacji społecznej i zawodowej uczestników. Trzeba przy tym pamiętać, że osoby wykluczone, będące uczestnikami KIS-u czy CIS-u, zwykle borykają się z wieloma trudnościami, a ich problemy są sprzężone, np. niepełnosprawność jest problemem towarzyszącym długotrwałemu bezrobociu i utrudnia powrót na otwarty rynek pracy. Z drugiej strony, dochodzi do sytuacji, w których osoby będące uczestnikami CIS-u czy KIS-u, mogące ubiegać się o orzeczenie niepełnosprawności, nie robią tego, gdyż obawiają się stygmatyzacji w ramach grupy, w której funkcjonują,

²⁶ K. MUSIORSKI, *Rola organizacji pozarządowych w aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością*, „Zawodowa Integracja oraz Udział w Rynku Pracy Osób Niepełnosprawnych” 2009, nr 2, s. 11.

²⁷ Por. E. GIERMANOWSKA, *Rynek pracy i elastyczne zatrudnienie*, w: *Młodzi niepełnosprawni o sobie. Rodzina, edukacja, praca*, red. E. Giermanowska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.

²⁸ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. 2004, Nr 43, poz. 225.

zwłaszcza gdy dotyczy to sfery intelektualnej. Działania CIS i KIS w zakresie reintegracji zawodowej osób niepełnosprawnych przynoszą korzyści długofalowe nie tylko tym osobom, ale także ich otoczeniu i środowisku. Korzyści te mogą być też odczuwalne przez ośrodki pomocy społecznej i instytucje rynku pracy, ponieważ skuteczna reintegracja ogranicza liczbę świadczeniobiorców. Niemniej, docelowym modelem zatrudnienia osób niepełnosprawnych powinno być zatrudnienie na otwartym rynku z mniejszym udziałem zatrudnienia chronionego.

*

W XXI wieku wyodrębnia się aktywną politykę społeczną, w której podkreśla się wkład ekonomii społecznej w budowę nowych więzi i integracji społecznej oraz budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Ryszard Szarfenberg pisze, że relacja obywatelska łączy obywateli z państwem, ale też obywateli wzajemnie. Obywatelstwo bowiem wzmacnia empatię i podtrzymuje solidarność. Ponadto należy podkreślić skutki spajające i integrujące społeczeństwo dzięki obywatelskiej ekonomii społecznej²⁹. Podsumowując, przyczyną niskiego wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych jest m.in. brak kompleksowych działań wspierających przy ich rozproszeniu w różnych segmentach polityki społecznej. Niespójność rehabilitacji i aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, przejawiająca się w wielotorowości działań (obok siebie), wpływa na nieskuteczność modelu. Na niski wskaźnik zatrudnienia osób z deficytami sprawności ma wpływ (częściowy) postawa samych niepełnosprawnych i występujące w systemie tzw. czynniki demotywujące. Niektórzy niepełnosprawni z obawy o utratę stabilnego świadczenia rentowego (zwłaszcza renty socjalnej) są niechętni podjęciu pracy. Lęki te wynikają m.in. z niepewności co do stanu własnego zdrowia, pogorszenia się kondycji fizycznej, a w efekcie utraty pracy i jakichkolwiek dochodów³⁰.

Stanisława Golinowska proponuje przyjęcie strategii integracji³¹, która może być sformułowana jako strategia listy słusznych celów opartych na koncepcji niezaspokojonych licznych potrzeb osób niepełnosprawnych. Jednak

²⁹ R. SZARFENBERG, *Krytyka i afirmacja polityki społecznej*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2008, s. 298-299.

³⁰ Por. Z. WOŹNIAK, *Niepełnosprawność i niepełnosprawni w polityce społecznej. Społeczny kontekst medycznego problemu*, Wydawnictwo SWPS „Academica”, Warszawa 2008.

³¹ Cele strategii integracji społecznej formułuje Strategia Lizbońska (Social Policy Agenda 2000), a ich uszczegółowienie zawierają zapisy przyjęte w Nicei.

według autorki strategia integracji powinna zostać oparta na innym paradygmacie – na paradygmacie aktywności, której podstawą powinno być stałe doń przygotowywanie osób niepełnosprawnych³². Nie znaczy to, że osoby niepełnosprawne powinny zostać pozbawione świadczeń dochodowych. Powinny takie świadczenia uzyskiwać, ale nie jako przede wszystkim renty, lecz jako świadczenia rehabilitacyjne, szkoleniowe, dofinansowanie wynagrodzenia za wykonywanie użytecznej pracy. Strategia aktywności wymaga aktywnej solidarności społecznej. Bierna solidarność oznacza głównie partycypację w finansowaniu (poprzez system podatkowy czy zorganizowany system darowizn). Strategia aktywizacji osób niepełnosprawnych mogłaby się wydawać kosztowna, gdyby traktować ją jako coś dodatkowego w sytuacji ponoszenia już wysokich wydatków na świadczenia rentowe³³. Tymczasem można i należy traktować ją jako restrukturyzację dotychczasowego sposobu wydatkowania środków związanych z niepełnosprawnością w Polsce. Wymaga to jednak głębszej zmiany podejścia do wspierania osób niepełnosprawnych. Podejścia preferującego aktywność, w którym edukacja i wszelkie inne formy przygotowania do aktywności znajdują priorytet, a dla pracy osób niepełnosprawnych tworzy się różne rozwiązania, tak różne, jak różna jest niepełnosprawność. Strategia integracji osób niepełnosprawnych przez ich aktywizację wymagała by nowego podejścia, do którego trzeba by przekonać polityków, partnerów społecznych, organizacje pozarządowe oraz same osoby niepełnosprawne.

Osoby niepełnosprawne potrzebują zindywidualizowanego podejścia. Nie oznacza ono uprzywilejowanego traktowania z pominięciem osobistych oraz rzeczywistych zdolności, umiejętności i wiedzy (dyskryminacja pozytywna), ale takie, które uwzględnia deficyty sprawności. Prawo osób niepełnosprawnych do uczestnictwa w życiu społecznym to m.in. prawo do zatrudnienia i partycypacji w stosunkach pracy. W Polsce nadal jest to prawo nie w pełni realizowane, a ograniczenia w aktywizacji zawodowej tkwią zarówno w systemie jak i po stronie osób niepełnosprawnych oraz pracodawców.

³² S. GOLINOWSKA (red.), *W trosce o pracę. Raport o rozwoju społecznym. Polska 2004*, s. 243.

³³ Por S. GOLINOWSKA, K. PIĘTKA, *Invalidity Pensions: Trends and Policies in Poland*, w: *European Disability Pension Policies. 11 Country Trends 1970-2002*, red. Ch. Prinz, Ashgate, Aldershot–Brookfield–Singapore–Sydney 2002.

BIBLIOGRAFIA

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kwartał 2015, GUS, file:///D:/Pobrane/aktywnosc_eko_nomiczna_ludnosc_i_kw_2015.pdf (03.04.2016).
- ARCZEWSKA M., GIERMANOWSKA E., RACŁAW M., Pracodawcy i nowy model polityki społecznej wobec aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, w: *Zatrudniając niepełnosprawnych. Dobre praktyki pracodawców w Polsce i innych krajach Europy*, red. E. Giermanowska, Wydawnictwo Akademii Górniczo-Hutniczej im. S. Staszica w Krakowie, Kraków 2014.
- BIERNAT T., KARWACKI A., Aktywna polityka społeczna jako wyzwanie dla służb społecznych, w: *Aktywna polityka społeczna i profesjonalna praca socjalna w województwie kujawsko-pomorskim. Raport z badań*, red. T. Biernat, A. Karwacki, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2011.
- BOHDZIEWICZ-LULEWICZ M., SUTUŁA J., Ekonomia społeczna jako element rozwoju regionu oraz społeczności lokalnych, „*Ekonomia Społeczna. Wydanie specjalne*” 2(2012), 5.
- EU-Survey on Income and Living Conditions, <http://www.cso.ie/en/silc/abouttheeu-silc/>, (03.04.2016).
- GIERMANOWSKA E., Rynek pracy i elastyczne zatrudnienie, w: *Młodzi niepełnosprawni o sobie. Rodzina, edukacja, praca*, red. E. Giermanowska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
- GOLINOWSKA S., Od państwa opiekuńczego (welfare state) do państwa wspierającego pracę (workfare state), w: *Praca i polityka społeczna wobec wyzwań integracji*, red. B. Balcerzak-Paradowska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2003.
- GOLINOWSKA S. (red.), *W trosce o pracę. Raport o rozwoju społecznym. Polska 2004*, http://www.unic.un.org.pl/nhdr/nhdr2004/nhdr2004_pl.pdf (13.04.2016).
- GOLINOWSKA S., PIĘTKA K., *Invalidity Pensions: Trends and Policies in Poland*, w: *European Disability Pension Policies. 11 Country Trends 1970-2002*, red. Ch. Prinz, Ashgate, Aldershot –Brookfield–Singapore–Sydney 2002.
- GLĄBICKA K. (red.), *Ekonomia społeczna*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2010.
- GREWIŃSKI M., KAMIŃSKI K., *Obywatelska polityka społeczna*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007.
- KOŁACZEK B., *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2010.
- KOWALCZYK O., KAMIŃSKI S., *Wymiary polityki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- KURZYNOWSKI A., *Osoby niepełnosprawne w polityce społecznej*, w: *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych*, red. J. Machulski, J. Auleytner, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 1996.
- MAJ K., *O potrzebie badań nad aktywnością zawodową osób z ograniczoną sprawnością*, w: *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy*, red. A. Brzezińska, Z. Woźniak, K. Maj, Wydawnictwo Academica SWPS, Warszawa 2007.
- MAJEWSKI T., *Psychologiczne znaczenie pracy zawodowej dla osoby niepełnosprawnej*, w: *Społeczne korzyści zatrudniania osób niepełnosprawnych*, red. A. Barczyński, Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, Warszawa 2008.
- MUSIORSKI K., *Rola organizacji pozarządowych w aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością*, „*Zawodowa Integracja oraz Udział w Rynku Pracy Osób Niepełnosprawnych*” 2009, nr 2.
- OSSOWSKI R., *Jakość życia – efektywne pełnienie ról rodzinnych i zawodowych*, w: *Człowiek niepełnosprawny. Rodzina i praca*, red. M. Kościelska, B. Aouil, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2004.

- PIĘTKA-KOSIŃSKA K., Koszty niepełnosprawności, „Polityka Społeczna”, tom „Zdrowie, sprawność i aktywność starzejącej się populacji” 2012, s. 57-61.
- POWELL M. (red.), Zrozumieć wielosektorową gospodarkę dobrobytu, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Warszawa 2010.
- Program uporządkowania i ograniczenia wydatków publicznych, październik 2003, Rada Ministrów.
- ROZMUS P., Co hamuje, a co przyspiesza aktywizującą i integrującą politykę społeczną? Źródła sukcesów i niepowodzeń instytucji wsparcia osób niepełnosprawnych w Polsce, w: Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej, red. B. Gąciarz, S. Rudnicki, Wydawnictwo AGH, Kraków 2014, s. 127-156.
- RYMSZA M., Druga fala ekonomii społecznej w Polsce a koncepcja aktywnej polityki społecznej, w: Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśza, FISP, Warszawa 2007.
- RYMSZA M., KARWACKI A., Aktywna polityka społeczna jako innowacyjne poszukiwanie „złotego środka” – na kanwie polskich doświadczeń w obszarze aktywizacji, w: Innowacyjna polityka społeczna, red. M. Grewiński, A. Karwacki, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Korczaka w Warszawie, Warszawa 2015, s. 97-115.
- SKRZYPCZAK B., Społecznościowe współtworzenie jako metoda kreowania i dyfuzji innowacji społecznych, w: Innowacyjna polityka społeczna, red. M. Grewiński, A. Karwacki, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Korczaka w Warszawie, Warszawa 2015, s. 146-167.
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. 2004, Nr 43, poz. 225.
- SZARFENBERG R., Krytyka i afirmacja polityki społecznej, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2008.
- SZARFENBERG R., Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej, w: Polityka społeczna, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2009, s. 401-416.
- SZCZUPAŁ B., Sytuacja zawodowa osób niepełnosprawnych, w: Pedagogika specjalna – kontynuacja tradycji dla przyszłości, red. J. Zabłocki, D. Grajewska, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2004.
- THIELICKE A., Zatrudnienie wspomagane początkiem inkluzywnego życia osób niepełnosprawnych, „Zawodowa Integracja oraz Udział w Rynku Pracy Osób Niepełnosprawnych” 2009, nr 2.
- WOŹNIAK Z., Niepełnosprawność i niepełnosprawni w polityce społecznej. Społeczny kontekst medycznego problemu, Wydawnictwo SWPS „Academica”, Warszawa 2008.
- Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Europie w 2002 r., Biuletyn „Statistics in Fokus”, Eurostat 26/2003.
- Zatrudnienie wspomagane. Materiały konferencyjne, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011.

AKTYWNA POLITYKA SPOŁECZNA I SYSTEM WSPARCIA ZAWODOWEGO W SEKTORZE SPOŁECZNYM WOBEC OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

S t r e s z c z e n i e

Prawo osób niepełnosprawnych do uczestnictwa w życiu społecznym to m.in. prawo do zatrudnienia i partycypacji w stosunkach pracy. W Polsce nadal jest to prawo nie w pełni realizowane, a ograniczenia w aktywizacji zawodowej tkwią zarówno w systemie, jak i po stronie osób niepełnosprawnych oraz pracodawców. Obecnie w obszarze działań na rzecz osób niepełnosprawnych odstępuje się od modelu medycznego, traktującego osoby niepełnosprawne

jako przedmiot oddziaływań instytucji na rzecz podejścia społecznego, uznającego ich prawa i obowiązki na równych z innymi zasadach. Proponowany nowy – aktywny – model polityki społecznej, opartej na prawach obywatelskich, kontrastuje z poprzednim, w którym indeksowano potrzeby (społeczne) osób niepełnosprawnych i wskazywano drogi ich zaspokojenia. Postulat aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych odnosi się do działań zorientowanych na rynek pracy i wzmacnianie możliwości zatrudnieniowych poszczególnych osób. Aktywna polityka społeczna (APS) nastawiona jest na działania publiczne motywujące jednostki do wejścia i utrzymania się na rynku pracy przez rozwój instrumentów zwiększających zdolność zatrudnieniową osób i obniżanie demotywacyjnej funkcji świadczeń osłonowych (stosowanie tzw. wsparcia warunkowego). Artykuł ma na celu przedstawienie najważniejszych założeń APS w odniesieniu do działań związanych z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych, a także przybliżyć obszar wsparcia tejże grupy z zakresu ekonomii społecznej.

Słowa kluczowe: aktywna polityka społeczna; wsparcie zawodowe; osoba niepełnosprawna; zatrudnienie osób niepełnosprawnych.